

CONSIDERAȚII PRIVIND RESTAURAREA BISERICII FILIALE DIN ST. GEORGEN PE MATTIG

Dr. MANFRED KOLLER

Micuța biserică din lunca cursului inferior al riului Mattig, construită din tuf în maniera goticului târziu și care s-a păstrat atât de bine, a suscitat un interes mai deosebit datorită decorului unitar al altarelor, provenit din atelierul fraților Zürn din Braunau. Construcția în sine, ca și decorul acesteia, au rămas în umbra acelor splendori, de care au fost legate pînă în secolul al XVIII-lea numeroase pelerinaje și o bogată zestre de datini și obiceiuri populare. Restaurările efectuate în decursul secolelor reflectă ca o oglindă destinele și istoria acestor locuri. Ultima restaurare a construcției, făcută în 1948, a fost în mare măsură superficială; în schimb restaurările altarelor, din perioada 1939–1954, au fost efectuate excelent, dacă se ține cont de condițiile existente pe atunci. Situația din ultima vreme a construcției, marcată de climatul umed și rece (ziduri afectate pînă la înălțimea de 2 m de alge verzi și exsudate saline, ferestre neetanșe), ca și a mobilierului (contaminarea cu anobii a părților lemnoase, o pronunțată bășicare și murdărire a monturilor), a făcut necesară — după 30 de ani — o tratare globală a interiorului. Ea a fost efectuată în 1978, din martie și pînă la sfîrșitul lui octombrie, cu consimțămîntul parohiei, al Oficiului federal pentru monumente istorice și al guvernului din landul Austria Superioară. Perioada restaurării a fost corelată în timp cu organizarea în 1979 a unei expoziții naționale la Braunau despre arta fraților Zürn, ca și cu reluarea, în 23 aprilie, a unei tradiții populare (cavalcada Sf. Gheorghe).

Istoric

Metoda totalitară de întreținere modernă a monumentelor, un procedeu, care azi ni se pare de la sine înțeles, dar care este totuși destul de rar realizabil, a putut fi aplicată la St. Georgen datorită citorva premise favorabile: un monument cu un bogat conținut artistic și istoric, o populație serviabilă, angajată într-o colaborare activă voluntară, o echipă de restauratori calificați, precum și contribuția financiară și materială a tuturor forurilor oficiale solicitate.

Rezultatele acestei munci, care pot fi admirate la fața locului sau consultînd documentația științifică a restaurării, oferă o imagine a celor cinci modificări aduse, în decursul

timpului, încăperii inițiale aparținînd goticului târziu, cît și decorului, și anume în secolul al XVI-lea, apoi în anii 1648, 1770, 1836 și în fine în 1948. Actuala acțiune de renovare, care ne poartă prin istoria acestui lăcaș rural de pelerinaj, a relevat nu numai legătura indisolubilă cu sanctuarul, urmărită în diferitele epoci, ci și priceperea artistică. Aceste măsuri, întreprinse cam o dată la fiecare o sută de ani, amintesc — ca și în cazul mănăstirii Kremsmünste în 1977 — de tradiția acelor „*Anni santi*”, cunoscuți încă din vechea Romă.

Din capul locului se detașează două puncte culminante: decorul inițial al goticului târziu și reamenajarea efectuată cu 200 de ani mai târziu, în maniera barocului timpuriu. Spre deosebire de acestea, rezugrăvirea, efectuată spre finele secolului al XVIII-lea, se complăce într-un provincialism rustic, iar cea probabil bine intenționată „renovare” din 1836 („*Renovirung*”, inscripție de creion pe capacul de orgă) a constat dintr-o revopsire primitivă a altarelor. Culmile artistice amintite își au un corespondent temporal și în mărturiile triviale ale afluxului de vizitatori de odinioară: notițe făcute cu cretă roșie, datînd de la finele secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea (bunăoară „1515”, descoperită în turn), care acoperă tencuiala albă gotică, mai cu seamă în zona altarului principal, pe spatele căruia se găsesec numeroase mizgăleli făcute cu creionul („1651” fiind ipotetic cea mai veche). Înlăturarea văruielilor albe mai recente a afectat firește și aceste semnături ale vizitatorilor, îngreunînd descifrarea sensurilor.

Construcția inițială, clădită din cuburi de tuf rostuite pe la mijlocul secolului al XV-lea, și-a păstrat nevătămat exteriorul; de asemenea și interiorul, boltă cu nervuri în rețea, tencuiala gotică intactă și netedă, lucru valabil și pentru intrarea în masivul turn vestic. În altar și mai ales în naos au fost găsite rămășițe mai însemnate ale pavajului gotic din cărămidă pătrată (20 × 20 cm), cu a cărui culoare roșie se asortează zugrăveala cărămizie cu contururi negre de pe structurile murale și nervurile bolții. Colonețele semicilindrice sînt evidențiate cromatic în mod suplimentar printr-un bosaj

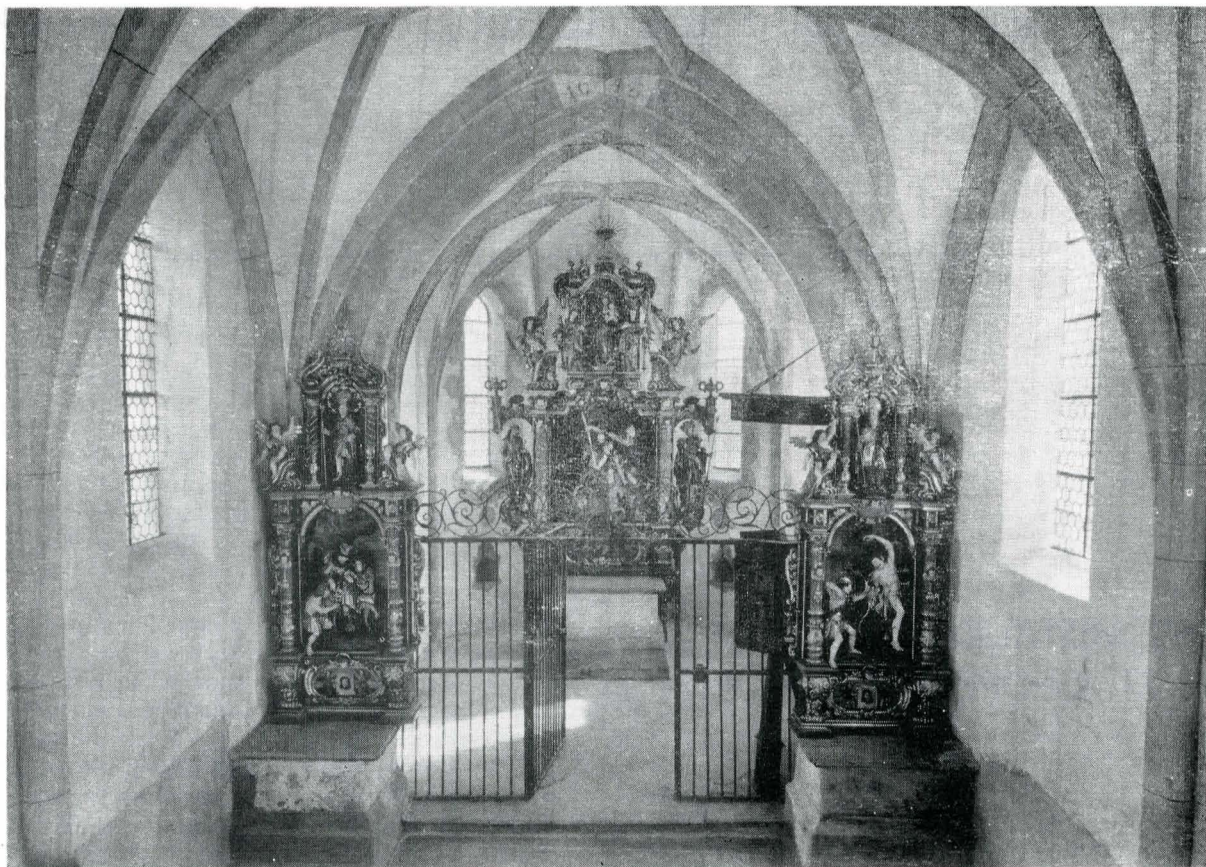

Fig. 1. Biserica St. Georgen pe Mattig.

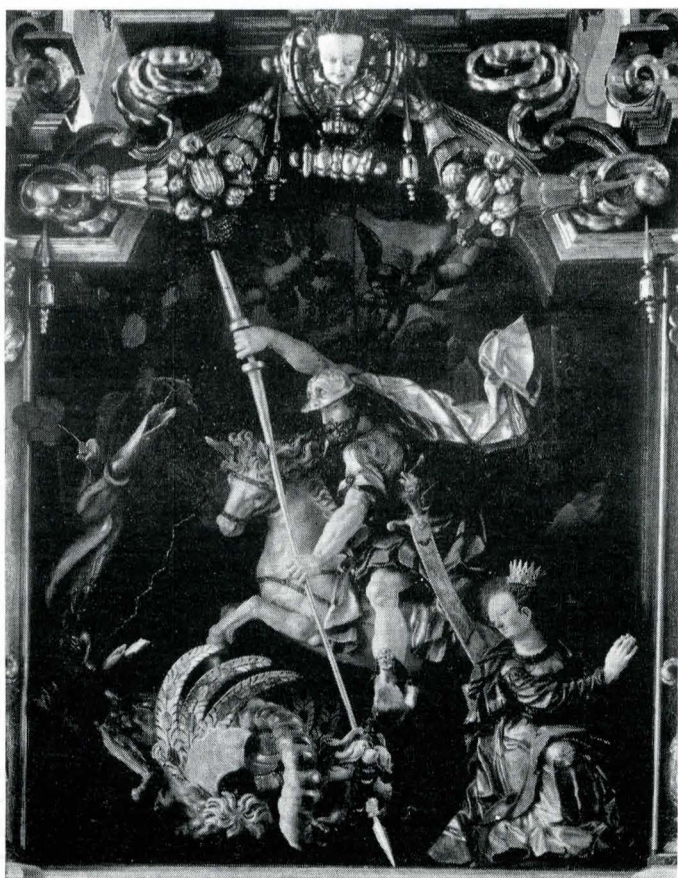

Fig. 2. Altarul principal după restaurare.

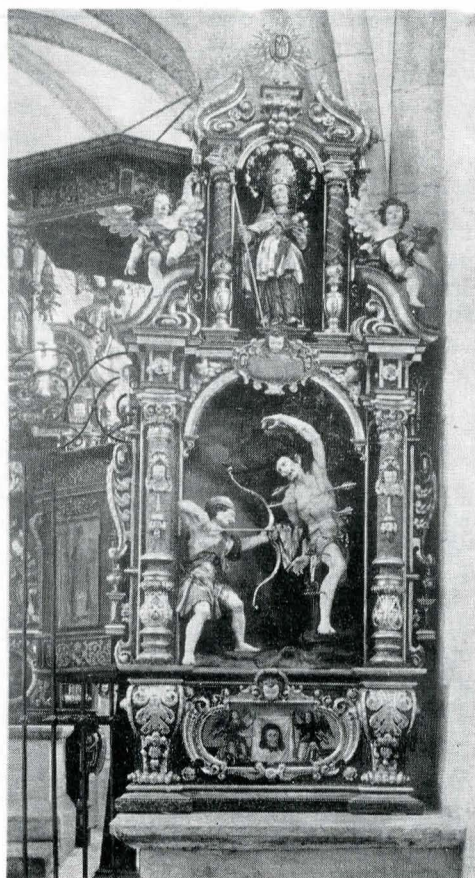

Fig. 3. Altarul lateral din partea dreaptă.

Fig. 4. Altarul lateral din partea stângă.

din cuburi late, care pătrunde alternativ în suprafața murală albă; în acest fel se realizează valoarea în maniera tipică goticului târziu a formei prin mijloace picturale (o situație similară se găsește bunăoară în biserica parohială Krenstetten din Austria Inferioară, la sacristia sudică a catedralei din Neustadt, la exteriorul bisericii parohiale din Prutz/Tirolia sau în interiorul capelei din cetatea Hasegg, de la Hall/Tirolia). Pinzele bolților, ancadramentele ferestrelor și pereții au prezentat o nuanță albă uniformă, care a avut drept element ornamental, sub ferestrele din altar (cor) și naos, cel puțin 6 picturi reprezentând cruce de sfințire și miini binecuvîntînd. Mesele gotice zidite ale altarului principal și ale celor

două altare laterale, aflate de ambele părți ale arcului triumfal, sînt placate cu marmură roșie de Adneta; ele au purtat probabil, la acea vreme, trei altare cu voleuri în stilul goticului târziu. Singurele elemente, directe și indirecte, care sugerează existența acestor triptice, sînt o presă profilată pictată, folosită ulterior drept reazem al grupului Sf. Gheorghe din altarul principal al fraților Zürn, ca și lipsa celei de-a doua faze de zugrăvire în spatele altarelor laterale ale fraților Zürn.

Interiorul a fost repictat probabil pe la jumătatea secolului al XVI-lea. Ancadramentele ferestrelor au fost prevăzute în maniera încrustațiilor renesanțiste cu cadre de culoarea ocrului, conținînd discuri verzi, și cu umpluturi cuprinzînd

un marmoraj roșu linear, sub formă de tubercul, pe fond alb. Acesta din urmă a format și decorul semicoloanelor. Decorul nervurilor bolții constă din șiraguri de elipse vopsite cu ocră galbenă și roșu, și din șiraguri de perle negre pe fundul unor plachete albe. Au fost înnoite, de asemenea, și concile de sfințire (două dintre ele vizibile).

După cum comunică datarea scoasă la iveală în creștetul arcului triumfal (cheia de boltă), în anul 1648 s-a efectuat acea reușită zugrăvire a interiorului în maniera barocului timpuriu; pereții și ancadramele ferestrelor au fost zugrăvite în alb, iar nervurile bolții și colonetele murale pictate în nuanțe negru-alb-cenușiu cu șiraguri de perle, cîrcei de viță; exista, de asemenea, o bogată ornamentație cu capete de îngeri. Îngerii pictați încadrează și intrarea vestică (portalul gotic dinspre

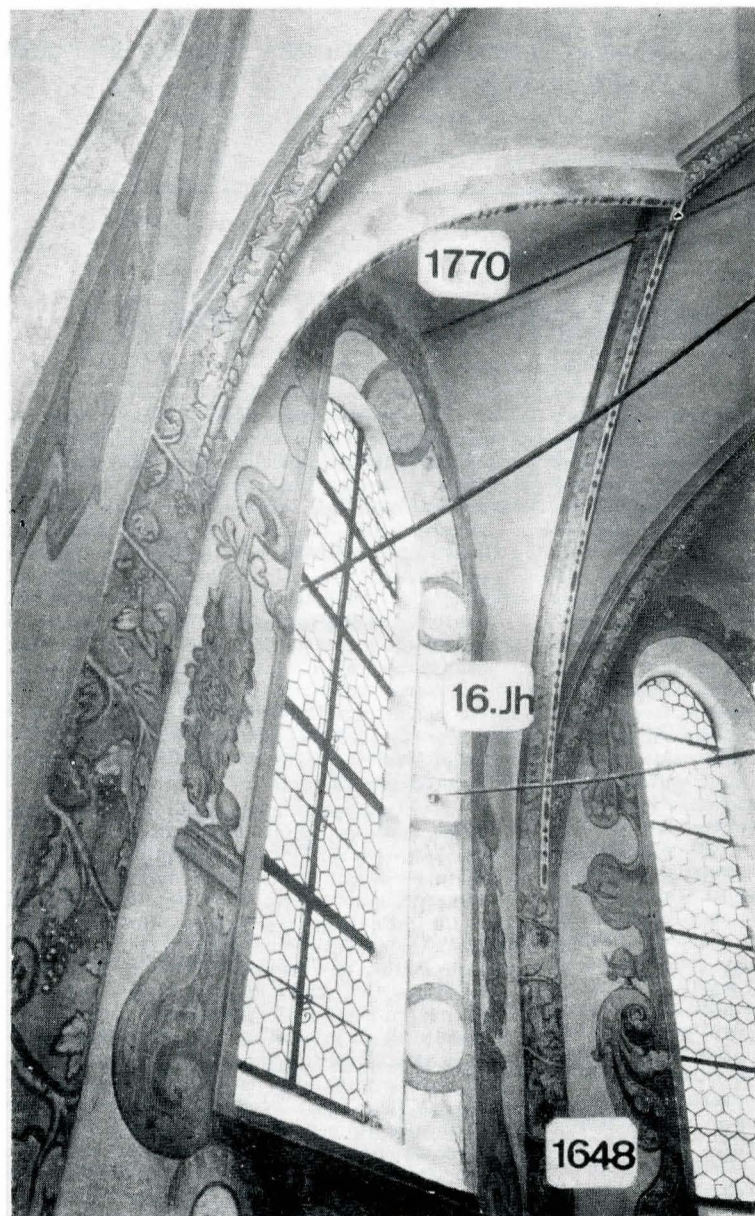

Fig. 5. Succesiunea în timp a picturilor murale.

sud a fost zidit), iar portalul sacristiei și firidele gotice au fost decorate cu capete de îngeri și cu cadre ornamentale; crucile de sfințire au fost modernizate printr-o a treia repictare. Construcția a fost afectată prin îndepărtarea pornirii gotice a bolții (pentru a putea introduce altarele fraților Zürn, de dimensiuni mai mari) și prin înlocuirea parțială a pavajului roșu gotic cu o pardoseală alb-roșie din plăci de marmură (în zona altarului principal și a unor rinduri de bănci). Inscripția unui tâmplar datînd din 1645, descoperită la ultima restaurare pe altarul principal, n-a mai putut fi detectată actualmente. În schimb, pe partea posterioară a altarului Sf. Martin, a fost descoperită inscripția „H/ans?/ Z/ürn?/“. Data instalării celor trei altare ale fraților Zürn probabil că nu este anul 1645, ci 1648 (avînd în vedere zugrăvirea de interior efectuată în acest an) sau 1649 (data de pe altarul lui Sf. Martin). În cursul secolului XVII și XVIII au urmat noi dotări cu caracter decora-

tiv: grilajul corului, pictat cu grupul Sf. Gheorghe, o strană din lemn natur, un dulap de sacristie cu profile negre și decor de acantă (din jurul anului 1700), un amvon cu icoane (1721), galeria cu balustrada pictată de la orgă, datînd probabil din același an, un crucifix datat 1736 ș.a.

Renovarea următoare a avut loc în anul 1770; datorită policromiei și decorului naiv, ea a conferit interiorului o notă amintînd de mobilierul țărănesc. Diferitele sectoare ale nervurilor au fost decorate cu benzi în zigzag alb-roșii, alb-albastre, alb-galbene sau alb-verzi, iar suprafața bolții a fost păstrată cu imaginile naturaliste ale unor trandafiri roșii mari, cu tulpinile respective. Soclurile au fost decorate cu o zugrăveală roșie marmorată.

Repictarea din 1836, menționată deja, se mai menține pe carcasa orgii.

Conservarea clădirii și a picturilor murale

Lucrările din 1978 s-au referit la o asanare consecventă a construcției, cuprinzînd drenarea fundațiilor din exterior și interior (cu excepția corului), înnoirea tencuiei soclului în interior, o pardosire nouă cu marmură roșie în naos, neputîndu-se menține din păcate din pardoseala barocă de marmură decît pătratul din cor. În ceea ce privește pictura interioară, în urma rezultatelor examinării preliminare efectuate fără schele s-a concluzionat că ar fi posibilă doar degajarea versiunii gotice stabile; pictura „al secco“, de dată mai recentă, ar fi implicat dificultăți mari atît din punct de vedere tehnic cît și al modului defectuos de păstrare, mai cu seamă în naos. Datorită menținerii mai bune în zona bolții, cît și efortului intens al restauratorilor, a putut fi totuși degajată, conservată și completată pictura din 1648, contemporană altarelor fraților Zürn, în zona altarului principal și pe traveea orgii (mai ales pe semicoloanele rotunde); în naos și în sacristie se încheiasă din păcate deja restaurarea picturii gotice. În spatele altarului principal au fost menținute în paralel toate fazele picturale aplicate pînă în 1770, în scop documentar.

Conservarea altarelor policrome

După încheierea asanării clădirii și a restaurării picturilor murale au urmat, timp de șapte săptămîni, începînd cu septembrie 1978, conservarea și postrestaurarea celor trei altare aparținînd fraților Zürn. Această acțiune a cuprins, pe lîngă o inventariere detaliată (fotografii privind starea altarelor, descrierea lemnului și a vopselelor), o conservare sistematică a materialului lemnos (s-au folosit cca 60 l conservant în vederea consolidării și a impregnării preventive), apoi asigurarea și curățirea monturilor, izolarea pereților posteriori și a mesei, ca și asanarea unor dispozitive de fixare ale suprastructurii și ale figurinelor. Vastele lucrări efectuate în 1950/1954 la lemnărie n-au trebuit să fie completate decît cu unele adaosuri mărunte; la monturi în schimb au fost necesare, în ciuda unui maximum de economie, numeroase rețușări punctiforme, la emailuri și auriri, consumîndu-se cca. 1000 foite de aur. Actualmente, înalta calitate a monturilor se manifestă din nou plenar: arhitectura lor, cu marmorajul sub formă de tuberculi de culoare brun-roșcată, poleirea cu aur a profilelor, ornamentelor, veșmintelor exterioare și a aripilor figurinelor, coloanele de un auriu mat, incarnatele cu luciu de email, formate din două straturi, decorul dantelat și de benzi alb-argintii al basmalelor și îmbrăcămintii și mai ales emailurile de nuanță roșie, verde și albastră (aceasta din urmă fiind un unicat pentru secolul al XVII-lea) de pe veșminte, într-o compoziție cromatică contraponderată (îngerul din stînga cu email roșu, cel din dreapta cu email verde; la figurinile de sfinți apare în plus și albastru). Printr-o protejare adecvată, a suprafețelor și prin ameliorarea situației constructive și climatice, acest ansamblu, cuprinzînd altare montate din barocul timpuriu și picturi murale interioare din aceeași perioadă, reprezentînd un unicat pentru Austria (și nu numai pentru această țară), va fi oferit generațiilor viitoare într-o nouă frumusețe. Costul restaurării altarului, care cu cel aproape o jumătate de milion de șilingi, se apropie de cel al asanării clădirii, pe deplin justificat la aceste monturi originale, care s-au păstrat probabil cel mai bine dintre toate altarele realizate de frații Zürn. Acest fapt rezultă din comparația cu altarele repictate și cu monturile degradate de la Überlingen, Braunau, Burghausen (din păcate remontat complet în 1964) și chiar cu altarul de la Taubenbach, restaurat recent

cu concursul atelierelor oficiale de la München. Rezultatele științifice ale investigațiilor tehnologice au constituit, de asemenea, o confirmare și o lărgire binevenită a cercetărilor cu ocazia expoziției de la Schwanthal (1974), referitoare la modul de lucru în atelierul timpurilor, sculptorilor și pictorilor de monturi din epoca barocului.

Evidențe:

— Execuția lucrărilor:

Drenarea, ridicarea schelelor și lucrările de construcție au fost efectuate în cea mai mare parte prin participarea voluntară a populației (peste 2000 de ore de muncă) sub conducerea preotului Franz Wagner din Burgkirchen.

— Restaurarea picturilor murale:

pictor licențiat Helmut Roggenhafer, pictor licențiat Dr. Sieghart Pohl, Werner Huberti.

— Restaurarea altarelor:

Atelierele de restaurare ale Oficiului federal pentru monumente (dr. Gertrude Tripp, restaurator șef licențiat dr. M.

Koller, Elfriede Mejehar, Michael Loicht), restauratorii licențiați independenti Waltraud Durnhofer, Franz Höring, Eva Moser-Seiberl, ca și Ursula Mayr și sculptorul Christian Gurtner.

Traducător: ING. GÜNTHER BLOSS

BIBLIOGRAFIE

F. Martin, *Monumentele districtului politic Braunau*, Tipografia artistică austriacă, vol. XXX, Viena 1947, p. 134–136.

W. Oberwaller, *Altarele bisericii filiale din St. Georgen pe Maltig, Oberösterreich*. Heimatblätter, caietul special „Denkmalpflege“ (Întreținerea monumentelor), 1956, p. 55.

J. Hoffbauer, *Restaurarea altarelor aparținând fraților Zürn din biserică filială de la St. Georgen pe Maltig*, în: „Christliche Kunstblätter“ 93, 1955, p. 74 f.

C. Zoeggeler, *Manteuffel, Frații Zürn 1606–1666*, Weissenham 1969, vol. 2, p. 355–358.

File de restaurator; întreținerea monumentelor în Austria, 2, 1974 (Altare și sculpturi în stil baroc) apărut 1976.

CRONICĂ

PE MARGINEA SESIUNII „CONTINUITATE MULTIMILENARĂ“, Cluj-Napoca 1981

Sesiunea științifică anuală organizată de Muzeul de istorie al Transilvaniei în colaborare cu Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Cluj și sub egida Consiliului Culturii și Educației Socialiste s-a dovedit a fi cadrul desfășurării unei ample reuniuni pentru cunoașterea preocupărilor specialiștilor din țară ce cercetează o largă arie a istoriei trecutului, evoluția creației strămoșilor, valorile ei artistice și arhitectonice, mijloacele de restituire și apărare a valorilor înaintașilor.

În cuvântul de deschidere a lucrărilor sesiunii, ca și în comunicările ținute în plen s-a stăruit asupra aspectelor noi și realizărilor obținute de cercetarea noastră istorică și artistică, asupra semnificației prestigioasei manifestări științifice de a pune în evidență faptele și creația strămoșilor, măiestria și dragostea lor de frumos, respectul față de opera înaintașilor ca și datorită noastră față de viitorime de-a face să înfrunte trecerea timpului inestimabilele comori ale trecutului, dovezi expresive pentru viața și lupta celor ce au trăit de milenii pe aceste meleaguri. Dovezi care, odată cu creșterea și perfecționarea cercetării, se îmbogățesc și aduc noi argumente științifice în folosul unui adevăr validat de istorie — permanența și continuitatea, de milenii, a poporului român în vatra-i strămoșească, idee exprimată, de altfel și de inspiratul generic al sesiunii.

Cele opt secțiuni ale sesiunii clujene au îmbrățișat o problematică diversă, generând confruntarea de opinii, dialogul științific facilitând într-o bună măsură noi precizări și clarificări cronologice și culturale, clasificări tipologice, găsirea unor corespondențe analogice între diferitele culturi și civilizații străvechi, așezări, sisteme constructive ș.a.

Cercetările arheologice efectuate în Transilvania la Ocna Sibiului au pus în evidență vestigiile de la sfârșitul paleoliticului inferior care se alătură descoperirilor din musterian de la Turnișor, constituindu-se în „posibile puncte de plecare pentru vestigiile din zonă“, după cum afirma însuși descoperitorul.

În zona cursului mijlociu al Prutului, la Cotu Miculinți și Ripiceni, cercetări arheologice sistematice vin să confirme locuirea acestui teritoriu din epoca paleolitică, documentată de unelte din corn și os, ustensile de minerit dintre cele mai vechi din lume, ajungându-se la concluzia că „din cele 100 așezări paleolitice cunoscute numai cinci conțin inventar cu unelte din os contribuind la reconstituirea structurilor economice ale oamenilor paleolitici, a ocupațiilor acestora“.

Alături de sinteze și interpretări istorice asupra unor zone locuite în alte epoci străvechi

(Brașov și nord-vestul Transilvaniei-neolitic; Moldova subcarpatică — eneolitic ș.a.), numeroase comunicări au adus contribuții la aprofundarea cunoașterii societății și civilizației geto-dace pe baza investigațiilor efectuate în așezări antice din raza Bucureștilor, județelor Bihor, Dimbovița, Hunedoara.

Alte comunicări au surprins bogăția de aspecte ale epocii romane, de la subiecte de generalitate la cele care exprimă efortul cercetătorului legat de multitudinea de probleme și nuanțe ce le înregistrează în investigarea așezărilor și obiectivelor antice. Astfel, unele dintre ele, deosebit de interesante în conținutul de idei, au generat vii dezbateri și chiar controverse, au demonstrat maturitate în cercetarea științifică arheologică, un vădit progres în acțiunea de cunoaștere aprofundată a acestei perioade din istoria țării noastre. Din problematica dezbătută s-au remarcat contribuțiile la stabilirea existenței unui limes pe litoralul dobrogean (atestat de existența unor caestre și legiuni militare, de staționarea acestora în cetățile vest-pontice, așa cum o certifică documentele materiale ș.a.) și organizarea militară a Scythiei Minor și legătura, în epoca Dominatului, cu structurile politice și economice ale acestei provincii, apoi considerațiile privind terminologia și datarea liniei de fortificații transalutane, privind orientarea Daciei spre zonele de civilizație apuseană, așa cum o arată reprezentările de pe un ex-voto descoperit în castrul de la Gherla ș.a.

În continuare, comunicările au cuprins observații asupra unor descoperiri din așezări antice din Transilvania (sec. IV, V, VI), din zona Buzăului (sec. V), contribuțiile cercetărilor arheologice la cunoașterea unor necropole și cetăți medievale, noi precizări cu privire la activitatea desfășurată de oameni politici transilvăneni în cadrul mișcării naționale a românilor din Transilvania, interpretările, pe bază de noi mărturii documentare, ale unor evenimente importante din istoria țării, precum și reflectarea a numeroase aspecte ale luptei poporului român pentru libertate și o viață mai bună.

Programul atât de divers al sesiunii clujene a cuprins, de asemenea, problematica colecțiilor muzeale: îmbogățirea și valorificarea complexă; soluții și tehnici în restaurarea și conservarea obiectelor de patrimoniu.

Secția a VIII-a, *Monumentul de arhitectură în contextul său istoric și cultural* a îmbrățișat o sumă de aspecte privind monumentele noastre de arhitectură, aspecte reieșite din activitatea de cercetare, în vederea păstrării și punerii lor în valoare, desfășurată într-un ritm susținut în anii din urmă.

S-a insistat asupra principiilor în elaborarea proiectelor de restaurare, a necesității corelării diferitelor etape ale construcției monumentului și fixarea lui în contextul epocii și în ansamblul urban; asupra necesității păstrării ansamblurilor istorice ca factori psihici în echilibrul societății contemporane; asupra organizării unor arhive care să se constituie în mărturie pentru istoria artei de a construi, arhive ce să cuprindă și martorii ai arhitecturii urbane din prima jumătate a secolului al XX-lea; asupra alcătuirii unor fototece cuprinzătoare pentru reconstituirea și salvarea monumentelor, ele constituind mai târziu, prin intermediul fotografiei, unicele pentru cunoașterea ambianței lor istorice, a structurii și elementelor de modanatură.

Participanții la această întâlnire științifică și-au exprimat îngrijorarea în ceea ce privește dispariția unor exemplare din arhitectura noastră, prinse în ritmul rapid al sistematizărilor urbane, fie ca urmare a faptului că nu sînt evidențiate la timp valorile acestora, fie a neînțelegerii pe care o mai manifestă unii factori de răspundere care trebuie să se îngrijească de soarta monumentelor, ca mărturie pentru generațiile viitoare ale înfăptuirilor trecutului și prezentului. O serie de comunicări alcătuite cu acribie științifică au urmărit întregirea imaginii meșteșugurilor botoșenene (sec. XVIII-XIX), evidențierea valorii urbane a curților din centrul istoric al Clujului, reliefa valorilor arhitecturale, artistice și istorice ale unor monumente deosebit de importante: casa Brăiloiu (sec. XVII) — din Vădeni-Tg. Jiu — una din cele mai importante vechi reședințe de factură brincovenescă ale Olteniei, „care păstrează în compoziția sa arhitecturală, structura și planimetria unei curți boierăști de la sfârșitul secolului al XVI-lea“; castelul Coplean, o construcție din Transilvania în stil baroc târziu (incinta din sec. XVII), care, ca și castelele Corniș, Bonțida, Medieșul Aurit, trebuie să intre de urgență în atenția acțiunilor de conservare-restaurare; ctitoria lui Mihai Viteazul, de la Alba Iulia (din cartierul Maieri), de plan triconc, atestată în documente de la 1597.

Vădit mai bine organizată, sesiunea din 1981 a Muzeului de istorie a Transilvaniei a adus elemente noi, prin rezultatele de ultimă oră ale cercetării, cuprinzând o atît de vastă arie tematică și de preocupări continui de îmbogățire și ocrotire a patrimoniului nostru cultural-național.

E. ANCUȚA-RUȘINARU